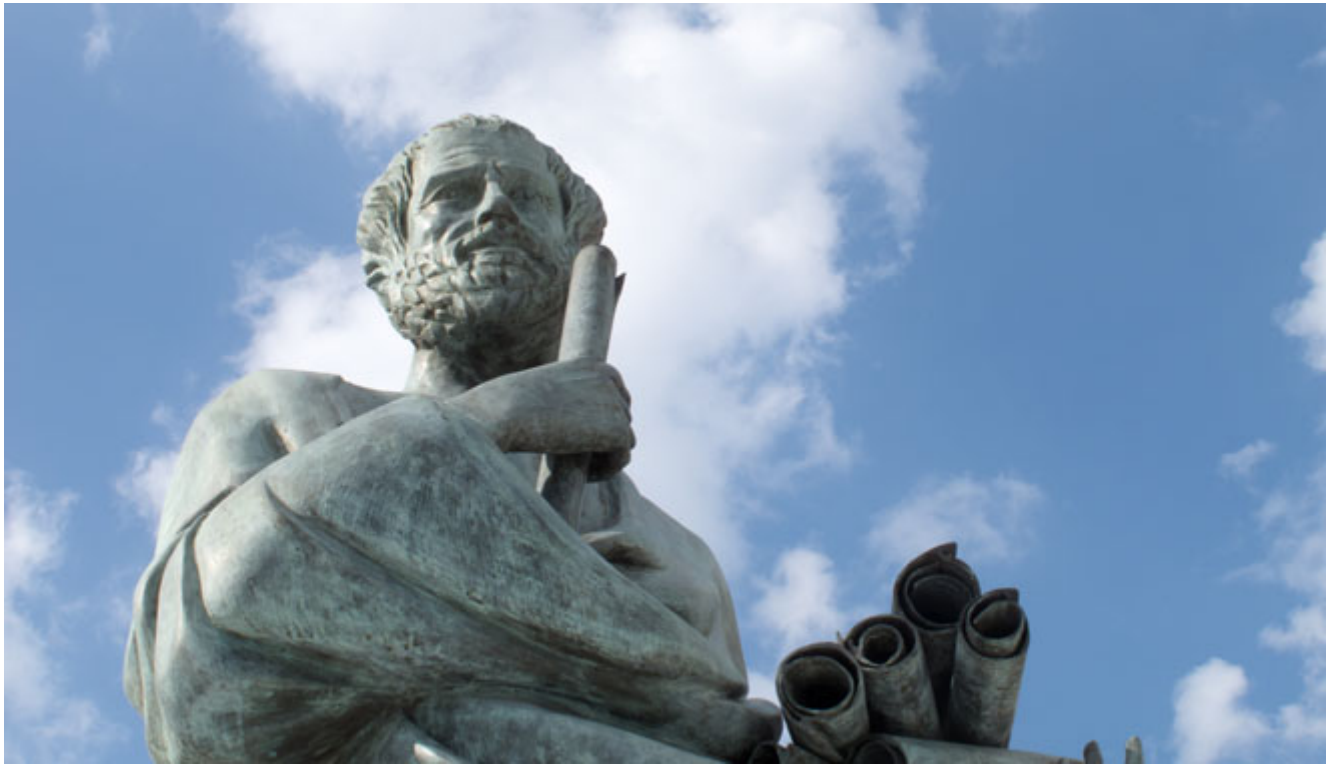

23 Μαρτίου 2016

Ο άνθρωπος είναι πολιτικόν ζώον... (Οι απόψεις του Αριστοτέλους)

Επιστήμες / Φιλοσοφία

Ευαγγελία Μαραγγιανού, Καθηγήτρια Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

«Ο άνθρωπος διαφέρει από όλα τα άλλα ζώα, γιατί μόνο αυτός είναι προικισμένος με λόγο, ο οποίος τον καθιστά ικανό να διακρίνει το δίκαιο από το άδικο, το αγαθό από το κακό, το ωφέλιμο από το βλαβερό» λέει ο μεγάλος Σταγίριτης φιλόσοφος στο έργο του «Πολιτικά». Ανατρέχοντας σε αυτό, αλλά και σε άλλα έργα του συναντάμε σημαντικές πολιτικές απόψεις, ορισμένες από τις οποίες παραθέτουμε παρακάτω:

1. Η αρχή της δημιουργίας της πόλης είναι η εκ φυσικής ανάγκης ένωση άρρενος και θήλεος που δεν μπορούν να ζήσουν χωριστά, με σκοπό τη δημιουργία απογόνων.¹
2. Η οικογένεια αυξανόμενη δημιουργεί την κώμη και αυτή την πόλη, η οποία έχει ως σκοπό την αυτάρκεια («το ζην») και την ευδαιμονία («το ευ ζην»)².
3. Ο άνθρωπος είναι «πολιτικόν ζώον πάσης μελίττης και παντός αγελαίου ζώου μάλλον». ³ Η αναφορά των μελισσών από τον φιλόσοφο ως χαρακτηριστικό παράδειγμα «αγελαίων ζώων» δεν πρέπει να είναι τυχαία, δεδομένου ότι αυτές συγκροτούν «κοινωνίες» πολύ καλά οργανωμένες, βάσει αυστηρών κανόνων συμβίωσης. Όσοι δεν θέλουν να ζουν μέσα στην πόλη είναι η θηρία η θεοί.⁴
4. Ο άνθρωπος διαφέρει από όλα τα άλλα ζώα, γιατί μόνο αυτός είναι προικισμένος με λόγο, ο οποίος τον καθιστά ικανό να διακρίνει το δίκαιο από το άδικο, το αγαθό από το κακό, το ωφέλιμο από το βλαβερό: «λόγον δε

μόνον άνθρωπος έχει των ζώων ... ο δε λόγος επί τω δηλούν εστί το συμφέρον και το βλαβερόν, ώστε και το δίκαιον και το άδικον». 5

5. Οι τρόποι διακανονισμού των περιουσιακών σχέσεων των πολιτών είναι τρεις:
α) όλοι να έχουν από κοινού τα πάντα, κάτι πολύ δύσκολα εφαρμόσιμο, β) κανένας να μην έχει τίποτα από κοινού με τους άλλους, κάτι αδύνατο, δεδομένου ότι η πόλη είναι ένα είδος «κοινωνίας» και γ) ορισμένα πράγματα να είναι κοινά και άλλα όχι, κάτι ενδιάμεσο, εφικτό και ωφέλιμο.⁶
6. Η πόλη δεν συστάθηκε μόνο για να εξασφαλίσει στους πολίτες το «ζην», αλλά το «ευ ζην», δηλαδή συστάθηκε για να δημιουργήσει δια της παιδείας πολίτες ενάρητους και κατά συνέπεια ευδαίμονες. 7 Ο σκοπός λοιπόν της πόλης είναι το πολιτικό αγαθό που ταυτίζεται με το δίκαιο και το κοινό συμφέρον.⁸
7. Την αρετή του σπουδαίου πολίτη, η οποία συνίσταται στο «δύνασθαι άρχειν και άρχεσθαι καλώς», μπορούν και πρέπει να την έχουν όλοι όσοι αποτελούν το κύριο σώμα της πόλης, ενώ την αρετή του αγαθού ανθρώπου είναι αδύνατο σχεδόν να την έχουν όλοι. Τα δύο είδη της αρετής ενδέχεται πάντως σε ορισμένες περιπτώσεις να συνυπάρχουν. Συγκεκριμένα δε η ιδιαίτερη αρετή του άρχοντα είναι η φρόνηση, ενώ όλες οι υπόλοιπες πρέπει να είναι κοινές για τους άρχοντες και τους αρχόμενους.⁹
8. Η κρίση των πολλών είναι συνήθως πιο σωστή από εκείνη του ενός «σπουδαίου», γιατί - εκτός των άλλων - το πλήθος διαφθείρεται λιγότερο από τον ένα: «έτι μάλλον αδιάφθορον το πολύ». ¹⁰ Παρ' όλα αυτά, αν παρουσιαστεί κάποιος που υπερέχει των υπολοίπων ως προς την αρετή, πρέπει να γίνει ισόβιος βασιλεύς. ¹¹ Ο άρχοντας όμως συνήθως διαφθείρεται εύκολα από τις επιθυμίες και τις συναισθηματικές του ροπές, γι' αυτό πρέπει να κυβερνά ο νόμος που είναι «νους χωρίς ορέξεις» και οι άρχοντες να υπακούνε σε αυτόν: «η τε γαρ επιθυμία ... και ο θυμός άρχοντας διαστρέφει και τους άριστους ... διόπερ άνευ ορέξεως νους ο νόμος έστί». ¹²
9. Η πόλη αποτελείται από πολλά μέρη, τα κυριότερα από τα οποία είναι τα εξής: οι γεωργοί, οι χειρώνακτες («το βάνουσον γένος»), οι έμποροι («το αγοραίον γένος»), οι θήτες, οι πολεμιστές («το προπολεμήσον γένος»), οι δικαστές («το μετέχον δικαιοσύνης δικαστικής γένος») και οι άρχοντες. ¹³ Τα μέρη αυτά πρέπει να συνταιριαστούν μεταξύ τους, όπως τα μέρη ενός οικοδομήματος που για να είναι γερό πρέπει να έχει γερά θεμέλια (αυτά για την πόλη είναι οι ηθικές αξίες) και στέρεα δομή. Ως εκ τούτου η πολιτική μπορεί εύκολα να παρομοιασθεί με την αρχιτεκτονική.¹⁴
10. Η μεσαία τάξη είναι η άριστη μερίδα των πολιτών και χάρη σε αυτή οι δημοκρατίες είναι «ασφαλέστεραι των ολιγαρχιών και πολυχρονιώτεραι». Εξ άλλου οι καλύτεροι νομοθέτες, όπως ο Σόλων, ο Λυκούργος και ο

Χαρώνδας προέρχονται από την τάξη αυτή.¹⁵ Η ενίσχυση της μεσαίας τάξης επιτυγχάνεται με την εξομάλυνση των μεγάλων περιουσιακών διαφορών και αυτή πάλι εξασφαλίζεται ειρηνικά με τη σωστή παιδεία, η οποία μπορεί να μετριάσει (να «ισάσει» τις ανθρώπινες επιθυμίες).¹⁶

11. Στο δημοκρατικό πολίτευμα που είναι, όπως και το ολιγαρχικό, ένα από τα κυριότερα πολιτεύματα, ο κάθε πολίτης μπορεί να άρχει και να άρχεται,¹⁷ επί πλέον δε είναι ελεύθερος να ζει όπως θέλει,¹⁸ παράλληλα δε κυρίαρχη δύναμη είναι η πλειοψηφία και δίκαιο θεωρείται εκείνο που αποφασίζουν οι περισσότεροι.¹⁹
12. Στις δημοκρατίες οι άρχοντες πρέπει να φροντίζουν ώστε το πλήθος «μη λίσαν άπορον η»,²⁰ διανέμοντας στους «απόρους» τα χρήματα από τις εισπράξεις του δημοσίου.²¹
13. Άριστο πολίτευμα είναι εκείνο στο οποίο κυβερνούν οι άριστοι (οι «επιεικείς»), χωρίς όμως να μειώνεται η δύναμη του πλήθους (δηλαδή ο συνδυασμός δημοκρατίας και μοναρχίας).²²
14. Μία από τις σπουδαιότερες αρετές είναι η δικαιοσύνη, η οποία συνδέεται στενά με την ισότητα. ²³
  - Το δίκαιο διακρίνεται σε «διορθωτικόν» (αναφέρεται στις μεταξύ των ανθρώπων συναλλαγές),
  - «διανεμητικόν» (σχετίζεται με τη διανομή των κοινών»)
  - και «αντιπεπονθός» (επανορθώνει τις ζημίες, υποχρεώνοντας δια νόμου τον αδικήσαντα να αποζημιώσει εκείνον που έβλαψε η διακανονίζει τις ανταλλαγές των προϊόντων ως επί το πλείστον δια της εισαγωγής του νομίσματος, το οποίο «σύμμετρα ποιήσαν ισάζει» - 1133 b 17).²⁴
15. Ορθά πολιτεύματα είναι εκείνα που αποβλέπουν στο κοινό συμφέρον (βασιλεία, αριστοκρατία, πολιτεία), ενώ παρεκβατικά όσα εξυπηρετούν το συμφέρον των αρχόντων (τυραννία, ολιγαρχία, δημοκρατία).²⁵

Σημειώσεις

1 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Α 1252 a 25 - 28.

2 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Α 1252 b 30 - 31, Γ 1280 a 31 - 32, b 33 - 35.

3 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Α 1253 a 10 - 11.

4 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Α 1253 a 2 - 16.

5 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Α 1253 a 14 - 16.

6 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Β 1260 b 39 κ.ε. Αυτόθι, 1263 a 41 - b 1, όπου τονίζεται πόσο ευχάριστο είναι για τους ανθρώπους να έχουν δικά τους κάποια πράγματα.

7 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1280 a 31 - 32, b 6 - 8: «δει περί αρετής επιμελής είναι τη γ' ως αληθώς ονομαζομένη πόλει». Ibid. 1280 b 32 - 34, 39 - 40, 1281 a 1 - 2.

8 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1282 b 17 - 18.

9 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1277 a 1 - 16, b 12 - 15, 26 - 28.

10 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1286 a 32.

11 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1284 b 28 - 34.

12 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1286 b 31 - 33.

13 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Δ 1290 b 40 κ.ε.

14 Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια, Α 1094 a 27 - 29. Αυτόθι, 1094 b 2 - 4, όπου ο φιλόσοφος αναφέρει τις τρεις κύριες τέχνες που υπάγονται στην πολιτική: τη στρατηγική, την οικονομική και τη ρητορική.

15 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Δ 1296 a 13 - 22.

16 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Β 1280 b 28 - 31.

17 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1277 a 25 - 26.

18 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Ζ 1317 b 10 - 12, 1318 a 19.

19 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Ζ 1317 b 5 - 7.

20 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Ζ 1320 a 33 - 34.

21 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Ζ 1320 a 36 - 38.

22 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Ζ 1319 a 1 - 3.

23 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1282 b 18.

24 Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια, Ε 1131 b 25 - 1133 b 24.

25 Αριστοτέλους, Πολιτικά, Γ 1279 a 17 - 21.

Το παρόν άρθρο αποτελεί το τρίτο και τελευταίο μέρος της διάλεξης της Καθηγήτριας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ευαγγελίας Μαραγγιανού, με θέμα: «ΗΘΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ», η οποία δόθηκε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, το Φεβρουάριο του 2016.

<http://bitly.com/22FYwKB>